

»Natančen prikaz Furlanije« – najstarejši ohranjeni zemljevid v slovenskih arhivih

31.7.2026 - | gov.si

Arhiv Republike Slovenije hrani v svoji kartografski zbirki okrog 3200 enot. Posebej ponosni smo na domnevno najstarejši zemljevid v slovenskih arhivih, ki ga je izdelal Joannes Sambucus, prvič pa je bil objavljen leta 1573 v latinski izdaji Orteliusovega atlasa. Zemljevid predstavlja pomemben vir za preučevanje zgodovinske geografije prostora med Alpami in Jadranom v drugi polovici 16. stoletja.

Kartografija 16. stoletja je vrhunec dosegla v delih nizozemskih kartografov Abrahama Orteliusa, Gerarda Mercatorja in Gerarda de Jodeja. Njihove obsežne kartografske zbirke so nastajale na podlagi podatkov, ki so jih pridobivali od poznavalcev posameznih dežel, ter z uporabo starejših zemljevidov in pisnih virov.

Leta 1570 je Abraham Ortelius v Antwerpnu izdal *Theatrum orbis terrarum*, prvi moderni atlas sveta. V prvi izdaji je na 53 listih objavil 70 zemljevidov vodilnih kartografov svojega časa, katerih imena je navedel tudi v posebnem katalogu virov. Zaradi velikega zanimanja je atlas že istega leta doživel ponatis, v naslednjih desetletjih pa je izšlo več kot štirideset izdaj v različnih jezikih. Posamezne izdaje so bile postopoma dopolnjene z novimi zemljevidi, objavljenimi v posebnih dodatkih.

V latinski izdaji atlasa iz leta 1573, razširjeni s sedemnajstimi novimi zemljevidi, je bil prvič objavljen tudi zemljevid *Fori Iulii accurata descriptio* Madžara Joannesa Sambucusa, na Dunaju delujočega dvornega svétnika, znanega predvsem po zbiranju starih zapiskov in zemljevidov, ki jih je popravljal, predeloval in na novo izdajal.

Zemljevid je opremljen s štirimi okrasnimi kartušami (okrašenimi okvirji ali polji). Naslovna kartuša v zgornjem levem kotu vsebuje napis *FORI IVLII ACCVRATA DESCRIPTIO* (»Natančen prikaz Furlanije«). Naslov ne odraža v celoti dejanskega geografskega obsega prikazanega prostora, saj zemljevid poleg Furlanije zajema tudi jugozahodni del današnje Slovenije in Istro. Pod naslovom je zapis *Cum Privilegio*, ki označuje, da je bil zemljevid natisnjen z uradnim privilegijem oziroma dovoljenjem.

V zgornjem desnem kotu je kartuša z navedbo izvora predloge z napisom *Ex Bibliotheca nobilis et doctissimi Ioannis Sambuci, Imperatoriae Maiestatis Historici. 1573.* (»Iz knjižnice plemenitega in zelo učenega Joannesa Sambucusa, cesarskega zgodovinarja njegovega veličanstva.«). Besedilo kaže, da je Ortelius pri pripravi zemljevida uporabil Sambucusovo predlogo iz njegove knjižnice oziroma kartografske zbirke.

Osrednja leva kartuša z napisom *IVLIAE ALPES* označuje Julijske Alpe, osrednja desna kartuša z napisom *IAPIDES, ET CARNI* pa antični ljudstvi Japodov in Karnov. Med dekorativnimi elementi izstopata dve ladji in kit, upodobljeni v Jadranskem morju, ki sodijo med značilne likovne prvine kartografskih del druge polovice 16. stoletja.

Opisani izvod hranimo v Arhivu Republike Slovenije v Zbirki kart in zemljevidov (SI AS 1069), v kateri je v 12 serijah ohranjenih 3194 enot kartografskega gradiva in 13 zvitkov iz obdobja od 16. do 21. stoletja. V zbirki prevladujejo zemljevidi Slovenije z okolico in posameznih evropskih dežel. Zbirka je v celoti digitizirana, kar omogoča lažjo dostopnost in uporabo pri raziskovalnem delu. Sambucusov »natančni prikaz Furlanije« je najstarejši primerek v naši zbirki in domnevno tudi

najstarejši ohranjeni zemljevid v slovenskih arhivih. Ohranjen je kot atlasni list z izrazito sredinsko navpično pregibno sledjo, na hrbtni strani se nahajata tudi latinsko besedilo z naslovom *FORVM IVLII* in paginacija 59, kar potrjuje njegovo prvotno vezavo v izvod Orteliusovega atlasa. List meri 44 cm × 55 cm, velikost odtisnjene bakrorezne površine pa znaša 35,5 cm × 47 cm.

Zemljevid *Fori Iulii accurata descriptio* predstavlja pomemben vir za preučevanje zgodovinske geografije prostora med Alpami in Jadranom v drugi polovici 16. stoletja. Poleg svoje kartografske vrednosti odraža tudi humanistično zanimanje za antično preteklost, kar se kaže v označevanju staroselskih ljudstev Japodov in Karnov ter v uporabi antičnih geografskih poimenovanj. Kot del Orteliusovega *Theatrum orbis terrarum* sodi med zgodnje tiskane zemljevide, ki so pripomogli k širjenju geografskega znanja o deželah tedanje Evrope in so pomembno zaznamovali nadaljnji razvoj kartografije.

David Knez

Viri in literatura:

- Gašperič, Primož; Šolar, Renata; Zorn, Matija: *Kartografski zakladi Slovenskega ozemlja*. Ljubljana: Založba ZRC, 2020.
- *Geografski atlas Slovenije: Država v prostoru in času* (ur. Milan Orožen Adamič idr.). Ljubljana: DZS, 1998.
- Korošec, Branko: *Naš prostor v času in projekciji*. Ljubljana: Geodetski zavod SR Slovenije, 1979.
- Paulič, Anja: *Fori Iulii accurata descriptio* – domnevno najstarejši ohranjeni zemljevid v slovenskih arhivih. V: *Arhivi – zakladnice spomina* (ur. Andrej Nared). Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije idr., 2014, str. 450–451.
- *Slovenci v svetu: slikovite predstavitve slovenskih dežel in sveta na starih zemljevidih* (ur. Marjan Loboda). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, 1986.

<https://www.gov.si/novice/2026-08-01-natancen-prikaz-furlanije-najstarejsi-ohranjeni-zemljevid-v-slovenskih-arhivih>